

Nieuwe Start

Kwalitatief onderzoek naar
factoren die kunnen
bijdragen aan (re-)integratie
op de arbeidsmarkt

Colofon

Titel

Nieuwe Start: kwalitatief onderzoek naar de factoren die kunnen bijdragen aan (re-)integratie op de arbeidsmarkt. Onderzoek in het kader van het project 4Limburg.

Datum

oktober 2020

Onderzoek en Rapportage

drs. Ilse Schrijver, Jacqueline Bruinsma- Muller, prof. dr. Jol Stoffers
Lectoraat Employability, Zuyd Research, Heerlen

1.	Inleiding	4
	Opbouw verslag	5
2.	Financiële problematiek	6
2.1	Inleiding	6
2.2	Oorzaken financiële problematiek	6
2.2.1	Jongeren	
2.3	Relatie met de andere aspecten	6
2.4	De relatie tussen financiële problemen en duurzame re-integratie	7
2.5	Conclusie	7
3.	Gezondheidsproblemen	8
3.1	Inleiding	8
3.2	Oorzaken van gezondheidsproblemen	8
3.2	Relatie met andere aspecten	8
3.3	Conclusie	9
4.	Niet-westerse migratieachtergrond	10
4.1	Inleiding	10
4.2	Invloed niet-westerse migratieachtergrond op integratie op de arbeidsmarkt	10
4.3	Relatie met andere aspecten	10
4.4	Conclusie	10
5.	Gezinssituatie	11
5.1	Inleiding	11
5.2	Invloed gezinssituatie op re-integratie ouder	11
5.2.1	Relatie gezinssituatie en andere aspecten vanuit perspectief ouder	11
5.3	Invloed gezinssituatie op (re-) integratie jongere	11
5.3	Relatie gezinssituatie en andere aspecten vanuit perspectief jongere	12
5.4	Conclusie	12
6.	Opleidingsniveau	13
6.1	Inleiding	13
6.2	Oorzaken lage opleiding	13
6.3	Invloed opleiding op duurzame re-integratie	13
6.4	Relatie met andere aspecten	13
6.5	Conclusie	14
7.	Complexe problematiek	15
8.	Institutionele factoren	17
8.1	Inleiding	17
8.2	Regulatieve instituties: wetten en regels	17
8.3	Normatieve instituties: wijkcultuur	17
8.4	Cultureel-cognitieve instituties: gemeenschappelijke overtuigingen	18
8.5	Conclusie	18
9.	Aangedragen aanbevelingen	19
10.	Conclusie	20
10.1	Aanbevelingen	21
	Literatuurlijst	23

1 Inleiding

De Zuid-Limburgse bevolking heeft een sociaal-economische achterstand vergeleken met de rest van Nederland (Jansen & Meisters, 2018). Volgens Jansen & Meisters (2018) is in Limburg al enig tijd sprake van achterstanden in onderwijs, gezondheid en arbeidsparticipatie. Onder de potentiële Limburgse beroepsbevolking zijn relatief veel mensen zonder werk (Künn & Poulissen, 2019). Het meerjarenprogramma 4Limburg wil een bijdrage leveren aan het verkleinen van deze sociaal-economische achterstand (4-Limburg.nl, 2020). De betrokken partijen willen dit bereiken door de arbeidsparticipatie én de vitaliteit in Limburg naar een hoger niveau te tillen.

Een van de Zuid-Limburgse gemeenten met een relatief lage arbeidsparticipatie is de gemeente Heerlen. In 2019 heeft het ROA de omvang van de risicogroepen in deze gemeente in kaart gebracht. Hieruit kwam naar voren dat één op de drie inwoners van de gemeente Heerlen in de leeftijd van 15-67, met of zonder een arbeidsongeschiktheids-, werkloosheids- of bijstandsuitkering, niet actief is op de arbeidsmarkt. Ook toonde dit onderzoek aan dat de Heerlense wijken duidelijk verschillen in het percentage van inwoners met een uitkering (Künn & Poulissen, 2019).

Volgens recent onderzoek van Künn et al. (2020) blijkt dat er vijf aspecten gerelateerd zijn aan de kans om werkzaam te zijn, dan wel duurzaam te re-integreren op de arbeidsmarkt. Deze aspecten zijn: (1) financiële problematiek; (2) gezondheidsproblematiek; (3) opleidingsniveau; (4) migratieachtergrond; (5) gezinssituatie.

Deelname aan schuldsanering of het hebben van een inkomen onder de armoedegrens of het hebben van een schuld boven de tienduizend euro zijn signalen dat er sprake is van financiële problematiek. Gezondheidsproblematiek wordt gedefinieerd als het hebben van een chronische ziekte of aandoening. Er is sprake van een laag opleidingsniveau, als iemand ten hoogste een vmbo-diploma heeft. Bij migratie-achtergrond wordt gekeken naar het al dan niet hebben van een niet-westerse migratieachtergrond. En bij de gezinssituatie wordt gefocust op het al of niet deel uit maken van een eenoudergezin (Künn-Nelen et al., 2020). De complexiteit van problematiek neemt toe, naarmate er sprake is van een opeenstapeling van meerdere van deze aspecten bij een persoon (Künn-Nelen et al., 2020).

Naast deze individuele aspecten spelen institutionele factoren een rol (Dorenbos & Noels, 2016). Deze zijn gerelateerd aan wet- en regelgeving, maar ook aan ingesleten gewoonten en overtuigingen (Scott, 2008).

Omdat onduidelijk bleef hoe bijstandsontvangers de problematiek ervaren, hoe instituties van invloed zijn op de vijf aspecten, en hoe hun samenspel van invloed is op de duurzame (re-)integratie, is dit onderzoek opgezet. Het uiteindelijke doel is om de gemeente Heerlen richtlijnen te geven voor de meest optimale inzet van (re-)integratiemiddelen voor bijstandsontvangers en hiermee het gemeentelijk beleid op dit terrein te versterken.

Het onderzoek is hiermee een aanvulling op het onderzoek naar bijstandsontvangers van de gemeente Heerlen dat is uitgevoerd door Künn-Nelen et al. (2020), en vormt een kwalitatieve verdieping van de door hen ontwikkelde profielschets van bijstandsontvangers in Heerlen.

De onderzoeksvraag luidt: "Hoe ervaren bijstandsontvangers de vijf aspecten: financiële problematiek; gezondheidsproblematiek; opleidingsniveau; migratie-achtergrond en gezinssituatie? Hoe zijn institutionele factoren hierop van invloed, en hoe beïnvloeden alle factoren tezamen de succesvolle (re-)integratie van bijstandsontvangers?"

Om antwoord te krijgen op de hoofdvraag is een kwalitatief onderzoek uitgevoerd dat bestond uit twee delen. Enerzijds werden diepte-interviews gevoerd met zes bijstandsontvangers. Deze respondenten hebben zich vrijwillig gemeld na een mail die is verstuurd door consultants van de gemeente Heerlen. Daarnaast zijn vanuit het persoonlijk netwerk van de onderzoekers bijstandsontvangers woonachtig in de gemeente Heerlen benaderd. Dit bracht een risico van bias met zich mee, doordat moeilijk bereikbare groepen binnen de onderzoeksgroep mogelijk niet reageerden (Zinsmeister & Nay, 2016) vanwege culturele, etnische of opleidingsverschillen met de onderzoekers, of wantrouwen ten opzichte van onderzoek en weinig motivatie tot deelname (Zinsmeister & Nay, 2016). Anderzijds vond een focusgroepgesprek plaats met experts - vier consultants van de gemeente Heerlen. Het doel hiervan was te toetsen of de opgedane inzichten werden herkend¹ en de kans op eventuele bias te verkleinen.

Opbouw verslag

In dit verslag passeren allereerst de vijf problematische aspecten de revue. Vervolgens wordt dieper ingegaan op complexe, meervoudige problematiek. Aansluitend worden de institutionele factoren besproken die van invloed zijn op de vijf aspecten. Het verslag wordt afgesloten met conclusies en aanbevelingen.

¹ In het verslag zijn citaten van bijstandsontvangers aangegeven met een H; citaten van consultants zijn aangegeven met een C.

2 Financiële problematiek

2.1 Inleiding

Om inzicht te krijgen in de oorzaken van financiële problematiek bij bijstandsontvangers is aan de respondenten gevraagd wat volgens hen oorzaken zijn van financiële problemen. Financiële problematiek is hierbij gedefinieerd als deelname aan schuldsanering of het hebben van een netto-inkomen van minder dan 1060 euro of het hebben van een schuld van meer dan tienduizend euro (Künn-Nelen et al. 2020). Ook is gevraagd hoe bijstandsontvangers de relatie zien tussen financiële problematiek en de andere aspecten en hoe ze de relatie tussen financiële problematiek en duurzame (re-)integratie ervaren.

2.2 Oorzaken financiële problematiek

Als een van de oorzaken van het ontstaan van financiële problemen werd de periode tussen de aanvraag en de ontvangst van de uitkering genoemd. Het kan wel twee maanden duren voordat iemand de eerste uitkering ontvangt: *"Ik heb mijn hele spaargeld moeten opmaken om van te kunnen leven, maar ik kan me voorstellen dat er een heleboel mensen zijn die dat niet hebben en dan gauw schulden opbouwen"* (H2).

Het moeten verzamelen van veel documenten, het niet volledig of te laat aanleveren van documenten en het kwijtraken van formulieren door de gemeente kunnen zorgen voor een vertraging in de toekenning van de uitkering. Als al een uitkering wordt ontvangen, kan door het niet volledig of te laat aanleveren van documenten en het kwijtraken van formulieren door de gemeente gekort worden op de uitkering, dan wel een boete opgelegd worden. Ditzelfde probleem treedt op als schuldhelpverlening wordt aangevraagd: *"Als je ziet wat voor een waslijst ze daar [schuldhelpverlening] al voor een intake mee moeten nemen, daar zou ik zelf nog moeite mee hebben"* (C4).

2.2.1 Jongeren

Jongeren tot 21 jaar hebben een grotere kans op financiële problemen. Ten eerste liggen financiële problemen op de loer doordat de uitkeringen voor jongeren lager zijn dan voor mensen van 21 jaar en ouder: *"Ja, want wie kan er nou überhaupt een kamer betalen van twee of driehonderd euro, snapt u?"* (H2). Daarnaast ontbreekt het jongeren aan voldoende vaardigheid in het omgaan met geld, en komt er veel op ze af: *"je bent je aan het concentreren op allemaal dingen en dan ja, dan verlies je gewoon het overzicht"* (H2).

De financiële stress die jongeren ervaren, heeft een negatieve invloed hebben op hun gedrag: *"Juist jonge mensen komen dan zo snel in een spiraal terecht, waar ze weinig geld hebben en ja om wat voor een reden dan ook, zullen ze zwart moeten bijverdienen"* (H2). Zwart werken of criminele activiteiten ontplooiën om geld (bij) te verdienen, vergroten op termijn de kans op financiële problemen vanwege de strafmaatregelen bij ontdekking.

2.3 Relatie met de andere aspecten

Als er eenmaal financiële problemen zijn, is dit van invloed op de mentale gezondheid: *"Sommigen die echt diep erin zitten, dan kan ik me wel voorstellen dat sommigen denken van ja, dat is ook wel een beetje afgelopen"* (H8). Tegelijkertijd neemt de kans op hulp toe: *"Op het moment dat ze geen geld hebben dan word je ook inderdaad door instanties gezien als iemand die zorg nodig heeft"* (H8).

Andersom worden mentale gezondheidsproblemen ook als oorzaak gezien van financiële problemen: *“Zelf heb ik ook wel een deurwaarder aan de deur gehad. Ik had toen mentale problemen”* (H3).

Het tijdig en volledig aanleveren van alle documenten wordt gezien als complex, zeker voor mensen met een laag opleidingsniveau en/of psychische problematiek, terwijl de gevolgen, te weten korting op de uitkering of het opleggen van een boete, lastig op te vangen zijn door het gebrek aan financiële reserves.

2.4 De relatie tussen financiële problemen en duurzame (re-)integratie

Financieel gaat iemand die uit een uitkering komt en gaat werken voor een minimumloon, er op korte termijn weinig op vooruit. Sterker nog, ze kunnen er financieel zelfs op achteruit gaan: *“plus er is geen verschil tussen werkenden en iemand die in een uitkering zit”* (H5). Oorzaken van het gebrek aan financiële vooruitgang is het wegvallen van toeslagen en het hebben van extra kosten, zoals vervoerskosten en kinderopvang. Hiermee lijkt werken geen oplossing voor de financiële problemen: *“Want dan gaat alles toch ingehouden (stilte) en heb ik nog meer stress doordat ik mijn kinderen moet wegbrengen [naar de opvang] en dat kost ook.”* (H4).

Ook als er geen financiële problemen zijn, is de financiële positie van de bijstandsontvanger van invloed op zijn of haar kans op (re-)integratie, omdat die positie mede bepaalt of iemand bepaalde vaardigheden, zoals autorijden, kan verwerven. Het niet bezitten van specifieke vaardigheden verkleint de kans op duurzame (re-)integratie: *“Doordat ik niet over een rijbewijs beschik, ben ik vaker geweigerd voor een baan... Dat [rijbewijs] wordt misschien een beetje lastig qua financiering”* (H3).

2.5 Conclusie

Financiële problemen ontstaan door gebrek aan een buffer om een gat in de inkomsten op te vangen, en het niet in staat zijn om de juiste documenten volledig en op tijd aan te leveren door mentale gesteldheid, opleidingsniveau en gebrek aan (levens)ervaring.

Zijn er eenmaal financiële problemen, dan worden deze ervaren als mentaal belastend. Daarnaast biedt werken voor een minimumloon niet of nauwelijks financiële verlichting. De mentale belasting en het gebrek aan financiële verlichting bij (re-)integreren hebben een negatieve invloed op de kans op duurzame (re-)integratie.

3 Gezondheidsproblemen

3.1 Inleiding

Om inzicht te krijgen in de relatie tussen gezondheidsproblemen bij bijstandsontvangers en duurzame re-integratie is aan de respondenten gevraagd hoe zij denken over deze relatie. Wat zien zij als oorzaken van gezondheidsproblemen en wat is de relatie van die problemen met andere aspecten? Gezondheidsproblematiek is hierbij gedefinieerd als het hebben van een fysieke of mentale chronische ziekte of aandoening (Künn-Nelen et al., 2020), maar de respondenten legden de nadruk op mentale gezondheidsproblemen.

3.2 Oorzaken van gezondheidsproblemen

Mentale gezondheidsproblemen komen veelvuldig voor bij bijstandsontvangers (Muilwijk-Vriend et al., 2019). De oorzaken hiervan lijken mede in de levensgeschiedenis van bijstandsontvangers te liggen: *"Ik verbaasde me in het begin heel erg over de problematieken waar ik mee te maken kreeg. Psychisch, maar ook wat de mensen vooraf al hadden meegemaakt: huiselijk geweld, seksueel misbruik, ja noem het maar op"* (C4).

Mentale problemen worden niet veroorzaakt door de uitkeringssituatie, maar wel versterkt. Er wordt niet alleen veel stress rondom de aanvraag ervaren: *"Het was voor mij destijds een heel stressvolle situatie"* (H3) maar ook rondom de gesprekken met consultants *"Want als ik moet bellen, dan heb ik een stukje angst... of ik ben dan al zodanig over mijn grens heen dat ik gewoon bang ben dat ik ga flippen zeg maar"* (H7). Daarbij komt de druk van consultants om weer aan de slag te gaan. De consultants herkennen dit: *"Je wilt de klant helpen, maar wij hebben ook wet- en regelgeving"* (C5). Ook de verwachtingen vanuit de maatschappij dragen bij aan de stress: *"Het is toch wel een soort schaamte, waardoor je nog meer druk hebt"* (H4) en *"Men kijkt altijd neerbuigend naar je, omdat ze je al heel gauw gaan zien als profiteur"* (H2).

De stress uit zich zowel fysiek als mentaal: *"Ik wil graag werken, maar ik heb vaak zoveel aan mijn hoofd en dat je dan ook lichamelijke klachten, dat je eigenlijk niet fatsoenlijk kunt werken"* (H4). *"Bij mij zijn het ook gezondheidsfactoren, zeg maar in de zin van mentaal. Het blijkt allemaal mentaal, ja als ik niet lekker in mijn vel zit, dan slaat het ook uit op mijn lichaam"* (H7).

Een van de redenen dat mentale gezondheidsproblemen leiden tot vertraging in de re-integratie van bijstandsontvangers is de wachtlijst bij GGZ-instellingen: *"Die komen dan op een wachtlijst van tien maanden terecht"* (H2). Bijstandsontvangers hebben de indruk dat mensen sneller geholpen worden naarmate hun problematiek erger is: *"Mensen die aan de drugs zitten of zo, die krijgen wel alles toegereikt en voorrang op begeleid wonen en weet ik wat allemaal"* (H2).

3.2 Relatie met andere aspecten

Bijna de helft van het aantal bijstandsontvangers is laagopgeleid (Künn-Nelen et al., 2020). Onderzoek van Robroek & Reeuwijk (2015) toonde een relatie aan tussen een laag opleidingsniveau en fysiek belastend werk. Fysiek belastend werk heeft een negatieve impact op de duurzaamheid van de (re-)integratie, omdat het de kans op gezondheidsproblemen vergroten: *"Dan [geen opleiding] ga je naar baantjes die eigenlijk heel belastend zijn, waardoor je heel snel weer uit de roulatie bent"* (H4). En als een bijstandsontvanger niet duurzaam (re-)integreert maar slechts tijdelijk aan het werk komt en een terugval krijgt, dan wordt de angst voor een

terugval als ze weer aan het werk gaan, ook groter: *"Ik denk dat je heel wat onzekerheid meeneemt, dat je .. ehm.. je bent toch, veel mensen zijn bang voor een terugval"* (H8). Terugval komt regelmatig voor: *"Als je zijn naam weer voorbij ziet komen, dat je denkt potjandorie het ging net zo goed. En ja, die verhalen zitten erbij"* (C4).

3.3. Conclusie

Bijstandsontvangers benoemen meer mentale gezondheidsproblemen dan fysieke gezondheidsproblemen. De mentale gezondheidsproblemen uiten zich ook fysiek.

Zij zien hun levensgeschiedenis als een oorzaak van hun mentale gezondheidsproblemen. Een oorzaak voor (fysieke) gezondheidsproblemen is het lagere opleidingsniveau.

4 Niet-westerse migratieachtergrond

4.1 Inleiding

Ongeveer 10% van de Limburgse bijstandsontvangers heeft een niet-westerse migratieachtergrond (Künn-Nelen et al., 2020). Als een migrant geen Nederlands diploma heeft en/of de Nederlandse taal niet goed beheerst, kan zo'n migratieachtergrond een belemmering zijn voor haar of zijn deelname aan het arbeidsproces (Odé & Dagevos, 2017). Om inzicht te krijgen in de relatie tussen de duurzame (re-)integratie van niet-westerse bijstandsontvangers en hun migratieachtergrond, is respondenten gevraagd naar hun mening over de invloed van een niet-westerse migratieachtergrond op de (re-)integratie op de arbeidsmarkt. Ook is gevraagd naar de relatie met andere aspecten.

4.2 Invloed niet-westerse migratieachtergrond op integratie op de arbeidsmarkt.

Een niet-westerse migratieachtergrond heeft op meerdere manieren invloed op de duurzame (re-)integratie op de arbeidsmarkt. Allereerst heeft niet iedere niet-westerse migrant een Nederlands diploma. Het niet hebben van een Nederlands diploma is in deze context een belemmering, omdat ze daarmee niet voldoen aan de eisen die gesteld worden op de arbeidsmarkt. Daarnaast komen ze zonder Nederlands diploma niet in aanmerking voor functies die ze hun het land van herkomst hebben uitgeoefend: *"Goed opgeleide mensen moeten weer onderaan beginnen. Dat vinden ze frustrerend, want ze kunnen veel meer"* (C6). Een tweede belemmering is het niet goed beheersen van de Nederlandse taal: *"Dan zegt de werkgever 'je Nederlands is te slecht'"* (C5).

Ook de andere culturele achtergrond wordt ervaren als barrière: *"Sommige statushouders zijn gewoon om te werken als je geld nodig hebt"* (C6). Specifiek spelen afwijkende culturele rollenpatronen een rol *"Vrouwen zijn vervoersafhankelijk. Degene met jonge kinderen fietsen niet"* (C6).

Tot slot bemoeilijken vooroordelen van werkgevers de (re-)integratie: *"Je moet harder werken om je doel te bereiken als je een buitenlander bent"* (H5). *"Ik merk zelf heel erg, en ik merk het op heel de werkvloer waar ik al zit, dat is ook zo hier in Heerlen, heel veel racisme"* (H8).

4.3 Relatie met andere aspecten

Gezondheid, of het gebrek daaraan, is een belangrijke factor als het gaat om (re-)integratie van statushouders, een specifieke groep niet-westerse migranten. De vlucht uit het land van herkomst, het verblijf in opvanglocaties in Nederland en de onzekerheid over het welzijn van familieleden leiden tot psychische problemen, zoals depressies en post-traumatisch stressyndroom (Odé & Dagevos, 2017). De consulenten zien veel statushouders kampen met mentale problemen en hartklachten.

4.4 Conclusie

Een niet-westerse migratieachtergrond verkleint de kans op (re-)integratie - vooral bij een gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal, het niet hebben van een Nederlands diploma, culturele verschillen en, met name bij statushouders, mentale problemen. Daarnaast belemmeren vooroordelen van werkgevers de (re-)integratie van niet-westerse migranten.

5 Gezinssituatie

5.1 Inleiding

Om inzicht te krijgen in de relatie tussen de gezinssituatie van bijstandsontvangers en hun duurzame (re-)integratie, is aan respondenten gevraagd hoe zij deze relatie ervaren. Bij de gezinssituatie wordt in navolging op Künn-Nelen et al., (2020) gefocust op het al dan niet deel uitmaken van een eenoudergezin. Tevens is gevraagd naar de invloed van de gezinssituatie op de andere aspecten.

De invloed van de gezinssituatie blijkt op twee manieren door te werken op (re-)integratie.. Allereerst blijkt de gezinssituatie van invloed te zijn op de mogelijkheid voor de ouder om te gaan werken. Ten tweede blijkt de gezinssituatie de kansen die de kinderen krijgen, te beïnvloeden. Hieronder worden beide vormen van invloed besproken.

5.2 Invloed gezinssituatie op (re-)integratie ouder

Alleenstaand ouderschap wordt gezien als belastend: *“zo moet dus bijvoorbeeld een alleenstaande moeder zowel de rol van vader als de rol van moeder spelen, waardoor aan een bepaalde baan komen een uitdaging wordt”* (H1). Zowel thuis als op het werk wordt veel van alleenstaande ouders gevraagd: *“Nou, ik heb een hele tijd gewerkt en dan was ik alleen en dan moest ik mijn kinderen verzorgen en daardoor liep ik nog meer op mijn tandvlees”* (H4). Zeker bij jongere kinderen blijkt het lastig voor alleenstaande ouders om aan de slag te komen. Kinderopvang is duur, waardoor werken minder snel lonend is. Ook is het lastig om een plek te krijgen op de kinderopvang, sluiten de openingstijden onvoldoende aan bij de werktijden van beschikbare banen en is het aanvragen van kinderopvangtoeslag ingewikkeld.

5.2.1 Relatie gezinssituatie en andere aspecten vanuit perspectief ouder

Alleenstaande ouders, zeker in combinatie met een lage opleiding, gaan er financieel op achteruit als ze gaan werken. Tegelijkertijd neemt de belasting toe: naast (meer) arbeid behouden ze evenveel zorgtaken: *“Ik ben wel blijven werken, maar daardoor liep ik nog meer op mijn tandvlees.... Op een gegeven moment, ja je kunt gewoon niet meer”*(H4).

Door de combinatie van werken en zorgen stijgt de kans op mentale overbelasting en de neemt kans op uitval toe.

5.3 Invloed gezinssituatie op (re-)integratie jongere

De gezinssituatie is ook van invloed op de kansen die kinderen krijgen om actief te worden op de arbeidsmarkt. Door gebrek aan ondersteuning door en voorbeeld van twee ouders is het voor de kinderen lastiger om een goede opleiding te volgen *“Als alleenstaande ouder verlies je heel snel overzicht en word je [als kind] gewoon aan je lot overgelaten. En als een leraar daar niets van zegt en alleen maar strafwerk geeft, ja dat is niet de oplossing natuurlijk”* (H2). Ook hebben alleenstaande ouders financieel minder middelen, waardoor de kinderen opgroeien in armere wijken waar andere waarden en normen heersen: *“zij vinden het ook heel normaal om met criminaliteit in aanraking te komen en met drugs”* (C4). Hoewel bijstandsontvangers het beste wensen voor hun kinderen, *“Ik doe mijn best voor mijn kinderen en dan zie ik wel waar ze eindigen”* (H5), leidt dit niet altijd tot het gewenste effect als (beide) ouders niet werkten of werken: *“Omdat die kinderen niet anders gewend zijn dan dat voorbeeld in feite”* (H7). *“Ze weten vaak ook niet beter, want moeder en vader werken ook inderdaad niet”* (C3).

Indien ouder(s) niet werken en daarnaast in het gezin financiële problematiek en/of gezondheidsproblematiek speelt, dan heeft dat invloed op de opvoeding: *“Als ik naar mijn verleden kijk, dan herken ik dat wel, maar ik hoop dat ik mijn kinderen toch wel een betere opvoeding heb gegeven en ook wel minder problemen dan ik heb gehad”* (H4). Niet iedere ouder aanvaardt de aangeboden opvoedondersteuning, *“mijn moeder aanvaardde geen hulp van bijvoorbeeld jeugdzorg of hoe dat allemaal heet”* (H2), terwijl anderen geen of te weinig aanbod van opvoedondersteuning ervaren *“... en dat je alles alleen moet regelen.”*(H4).

5.3 Relatie gezinssituatie en andere aspecten vanuit perspectief jongere

Zodra de kinderen achttien jaar worden, gelden andere regels. Hierdoor moeten sommige 'noodgedwongen' het ouderlijk huis verlaten, omdat de ouder anders in financiële problemen komt. Een gevolg is evenwel dat de kinderen dan geconfronteerd worden met kosten, zoals verhuiskosten, en hogere lasten, zoals huur. Ze maken hierdoor een minder goede start op de arbeidsmarkt: *“Dat is op zich al een vermoelijking om op een gewone manier in de samenleving terecht te komen”* (H2). Daarmee is de kans op financiële problemen en het niet afronden van de opleiding groter.

5.4 Conclusie

Alleenstaande ouders met jonge kinderen ervaren belemmeringen ervaren in hun (re-)integratie door problemen rondom de kinderopvang en de belasting die de combinatie werk- en zorgtaken oplevert. Een lage opleiding maakt het alleenstaande ouders nog lastiger, omdat werken financieel soms zelfs minder oplevert dan niet-werken.

Het alleenstaande ouderschap is ook van invloed op de kansen die kinderen krijgen om actief te worden op de arbeidsmarkt. Er is sprake van minder ondersteuning, minder rolmodellen, minder financiële middelen en, door regelgeving, minder mogelijkheden om langer thuis te blijven wonen bij een bijstand ontvangende ouder. Hierdoor maakt de jongere een minder goede start op de arbeidsmarkt, en worden de kansen om in de bijstand te komen vergroot.

6 Opleidingsniveau

6.1 Inleiding

Om inzicht te krijgen in de relatie tussen het opleidingsniveau en de duurzame (re-)integratie van bijstandontvangers, is aan respondenten gevraagd hoe zij deze relatie ervaren. Er is sprake van een laag opleidingsniveau, als iemand ten hoogste een VMBO-diploma heeft (Künn-Nelen et al., 2020). Tevens is gevraagd naar de relatie tussen een laag opleidingsniveau en de andere aspecten.

6.2 Oorzaken lage opleiding

Niet iedereen beschikt over voldoende verstandelijk vermogen om een middelbare of hogere opleiding af te ronden: *“Er zitten ook echt heel veel jongeren bij die het ècht niet kunnen”* (C4). Daarnaast spelen persoonlijke omstandigheden *“dat er situaties zijn geweest vroeger, dat je daardoor je opleiding niet hebt kunnen afmaken. Dat is bij mij het geval geweest”* (H4) en persoonlijkheid een rol: *“ik was gewoon redelijk opstandig”* (H8).

6.3 Invloed opleiding op duurzame (re-)integratie

Hoewel er wel vraag is naar lager opgeleide mensen (Rijkse et al., 2019), is het niet altijd mogelijk voor deze groep om die banen te verwerven. Er is een grote groep mensen met een uitkering die niet het vermogen hebben om zelf een betaalde baan te krijgen, ook al willen ze graag werken: *“Een hele grote groep wat eigenlijk een heel laag IQ heeft, en ja daar kun je gewoon niet van verwachten dat ze dat zelf gaan vinden, een betaalde baan”* (C3).

Het blijkt, ondanks dat er wel vraag is naar lager opgeleide mensen, ook lastig om bij de opleiding passend werk te vinden: *“voor sommige mensen is het moeilijk om iets te vinden wat echt op maat is voor die mensen”* (H8), *“Er zijn veel te weinig passende mogelijkheden”* (C3). De consultants geven aan dat er slechts beperkte mogelijkheden zijn voor bijstandsonvangers om aan de slag te gaan in een ontwikkelbedrijf. Ook past het bijbehorende werkaanbod niet bij iedere bijstandsonvanger.

Niet iedere bijstandsonvanger met een laag opleidingsniveau ziet overigens positieve kanten aan werken: *“Ik heb geen opleiding. Als ik nu zou werken, zou ik achter de lopende band moeten staan en daar word ik niet vrolijk van. Dan ga ik geestelijk nog achteruit denk ik”* (H5).

Tot slot zijn werkgevers van grote invloed op de arbeidskansen van lager opgeleiden. Zij stellen eisen waar mensen met een lage(re) opleiding niet aan kunnen voldoen, zoals diploma's, fulltime beschikbaarheid, eigen vervoer etc.: *“werkgevers hebben liever werknemers met diploma”* (H1). Met een diploma wordt de kans op werk groter: *“Bijvoorbeeld een vriend van me, die werkt als machinebediende en op het moment dat die daar weg moet, weet die eigenlijk wel dat die direct bij een ander bedrijf kan aankloppen”* (H8).

6.4 Relatie met andere aspecten

Bijstandsonvangers met een laag opleidingsniveau, alleenstaande ouders in het bijzonder, gaan er financieel op achteruit als ze gaan werken. *“Die moeten het echt hebben van een eigen intrinsieke motivatie”* (C3). Hierdoor lopen zij een grotere kans om in financiële problemen te komen.

Volgens Stronks et al. (2019) bestaat er een relatie tussen opleidingsniveau en gezondheid. Dit bleek ook de ervaring van de geïnterviewden te zijn: “...dan [met een lage opleiding] ga je naar baantjes die eigenlijk heel belastend zijn, waardoor je heel snel weer uit de roulatie bent” (H4). De consulenten viel het op dat alleenstaande moeders met een uitkering vaak een lager opleidingsniveau hebben.

6.5 Conclusie

De mogelijkheden om actief te worden op de arbeidsmarkt worden door een lage opleiding beperkt. Er is relatief weinig vraag naar lager opgeleiden. Ook hebben lager opgeleiden moeite om de banen die er wel zijn, te vinden. Daarbij komt dat de beschikbare banen niet altijd aansluiten bij hun mogelijkheden. Tot slot vergroot een lage opleiding de kans op financiële en gezondheidsproblematiek.

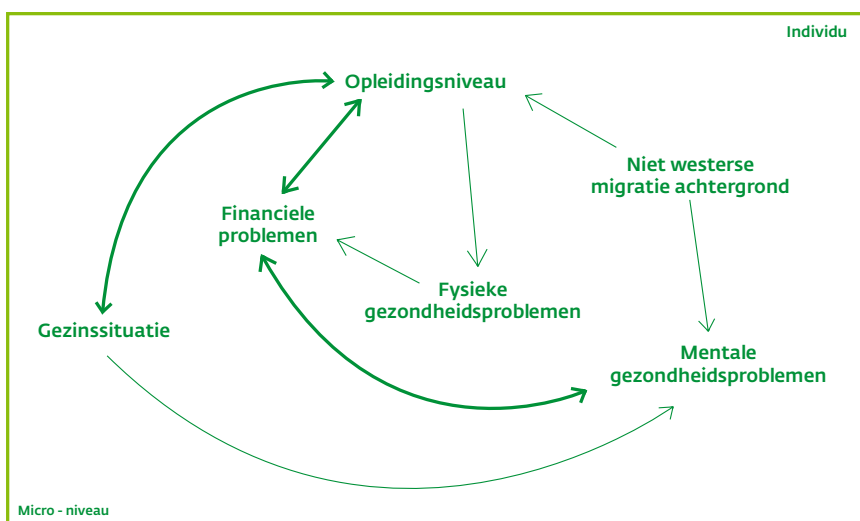
7 Complexe problematiek

De vijf aspecten van Künn et al. (2020) - financiële problematiek, gezondheidsproblematiek, opleidingsniveau, migratie-achtergrond en gezinssituatie - staan niet los van elkaar. Veelal zijn deze met elkaar verweven, en is er sprake van interdependentie. Naarmate er meer problematieken spelen bij de bijstandsgerechtigde, spreken we van complexere problematiek (Künn-Nelen et al., 2020): *"iedere persoon heeft zijn eigen rugzak"* (H7).

Mede hierdoor zien consulenten draaideurbijstandsgerechtigden: mensen die uitstromen naar werk en na een tijdje weer terugvallen in de bijstand: *"uiteindelijk is deze klant uitgestroomd naar werk, fulltime. Is nu wel weer terug helaas, dus dan zie je wel zo'n cirkeltje ontstaan, waardoor zijn drugsgebruik ook weer meer wordt en eh dat soort dingen"* (C4). Duurzame uitstroom zien consulenten weinig *"Er zitten ook echt heel veel jongeren bij die het ècht niet kunnen"* (C4). Toch leidt complexere problematiek niet automatisch tot een leven in de bijstand: *"Ik ken mensen die een verschrikkelijke thuissituatie hebben, die wel iedere dag opstaan"* (H8).

Veel bijstandsontvangers hebben te maken met complexe problematiek, die al is ontstaan tijdens hun jeugd. De consulenten gaven aan dat ze zich hebben verbaasd over wat mensen hebben meegemaakt. Levensgebeurtenissen zijn van invloed op de geestelijke gesteldheid van mensen. Voor mensen met mentale klachten is het lastiger om een opleiding af te ronden, *"Omdat je vaak te veel aan je hoofd hebt om je opleiding af te kunnen maken"* (H4). Met een lagere opleiding is het lastig om aan werk te komen, *"werkgevers hebben liever werknemers met diploma"* (H1), waardoor de kans op een vaste baan kleiner wordt en de kans op financiële problemen groter.

Het gebrek aan banen bij werkgevers en de afwijzingen die kandidaten ontvangen op sollicitaties werkt demotiverend en verkleint de kans op werken in de toekomst. *"Je hebt er heel veel gesprekken mee en je kneedt ze en uiteindelijk zijn ze dan zo ver dat ze kunnen gaan en dan is er geen plek, ja dan raakt iemand heel snel weer gedemotiveerd"* (C5).

Afbeelding 1: schematische weergave interdependentie aspecten die op individueel niveau (re-)integratie beïnvloeden

Daarnaast hangen de in dit verslag besproken factoren ook op andere manieren met elkaar samen. Zo zijn er minder financiële middelen in een éénoudergezin, wat weer invloed heeft op de opleidingsmogelijkheden van de kinderen. Ook is er minder ouderlijke ondersteuning voor kinderen van alleenstaande ouders: *“Dan word je moeilijker aangemoedigd”* (H2). Is er sprake van ziekte of arbeidsongeschiktheid, dan nemen de kosten toe en de financiële middelen af: *“Dan heb je ook blijvend financiële beperkingen”* (H2). Het hebben van eerdere negatieve ervaringen met hulpverlening leidt tot wantrouwen tegenover de consulenten en daarmee tot mentale stress, die de kans op een baan weer verkleint. Het moeten wachten op een uitkering leidt tot schulden.

Natuurlijk is niet bij iedere bijstandsgerechtigde sprake van complexe problematiek: *“Kijk er zitten ook mensen in de bijstand, die hebben ook bijvoorbeeld hbo-niveau, maar die krijgen door psychische klachten het allemaal even niet op een rijtje”* (C4).

8 Institutionele factoren

8.1 Inleiding

Naast persoonsgebonden aspecten zijn ook institutionele aspecten van invloed op de mogelijkheid om duurzaam te (re-)integreren. Er zijn drie pilaren van instituties: regulatieve, normatieve en cultureel-cognitieve elementen (Scott, 2008; 2013). Regulatieve instituties hebben als doel om met dwang en sancties specifiek sociaal gedrag te beperken dan wel te stimuleren. Deze instituties zijn terug te vinden in wetten en regels. Normatieve instituties worden niet opgelegd, maar bepaald en gedeeld door de sociale groep waartoe iemand behoort. Schaamte en eer spelen een grote rol bij het stimuleren, dan wel beperken van specifiek sociaal gedrag. Cultureel-cognitieve instituties hebben betrekking op opvattingen, die zijn vastgelegd in woorden, tekens en gebaren die onderling worden gedeeld. De wens om te voldoen aan culturele instituties leidt vaak tot imitatiegedrag.

	REGULATIEF	NORMATIEF	CULTUREEL-COGNITIEF
Basis voor nakoming	Doeltreffendheid	Sociale verplichting Gedeeld begrip	Vanzelfsprekendheid
Basis voor orde	Regulatieve regels	Bindende verwachtingen	Constitutieve schema
Mechanisme	Dwang	Normatief	Nabootsen
Logica	Instrumenteel	Geschiktheid	Orthodox
Indicatoren	Regels Wetten Sancties	Certificaten Accreditatie	Gemeenschappelijke overtuigingen Gedeelde logica
Invloed	Angst Schuld/onschuld	Schaamte Eer	Zekerheid Verwarring
Basis voor legitimiteit	Wettelijk vastgelegd	Moreel beheerst	Begrijpelijk Herkenbaar Cultureel onderbouwd

Tabel 1: drie pilaren van instituties (Scott, 2013)

8.2 Regulatieve instituties: Wetten en regels

Regels rondom in te vullen formulieren en aan te leveren documentatie bij aanvraag van een uitkering of schuldhulpverlening om de rechtmatigheid van de aanvraag te beoordelen, overvraagt veel (aankomende) bijstandsontvangers. *“Als je ziet wat voor een waslijst ze daar [schuldhulpverlening] al voor een intake mee moeten nemen, daar zou ik zelf nog moeite mee hebben”* (C4). Ook rondom (re-)integratie krijgen met name alleenstaande ouders te maken met veel regels, bijvoorbeeld rondom de kinderopvang en kinderopvangtoeslag: *“Om te zorgen dat je dat allemaal geregeld hebt en net op het moment voordat je moet gaan werken, zoals wij dat ook allemaal moeten doen, dat is toch best ingewikkeld allemaal. Dus die drempel is vrij hoog”* (C5). Naarmate de problematiek complexer is, wordt steeds lastiger voor de (aankomend) bijstandsontvanger om aan wet- en regelgeving te voldoen.

8.3 Normatieve instituties: wijkcultuur

Naast regulatieve instituties, de wet- en regelgeving, zijn ook normatieve instituties, de wijkcultuur, van invloed op de kans op duurzame (re-)integratie. In een wijk waar de werkloosheid hoog is en veel mensen een uitkering ontvangen, lijkt het ontvangen van een

uitkering de norm te worden: *“Die bijstandsuitkering is eigenlijk wel normaal”* (C4). Handelen tegen de heersende norm in, wordt als lastig ervaren: *“Het is wel moeilijker als iedereen om je heen stoer doet en niet werkt”* (H3). Zeker jongeren weten niet wat het is om een normale baan te hebben, wegens gebrek aan rolmodellen: *“Het zal ook een beetje met het netwerk te maken hebben, waar die mensen zich in bevinden, vrienden familie en dat soort dingen”* (C3). Respondenten noemden specifiek de wijken Heerlerheide (3x); Zeswegen (2x); Hoensbroek (2x); Mezenbroek (2x) en Rennemig (1x), als wijken waar veel bijstandsontvangers wonen.

Een inkomstenbron naast de uitkering wordt in wijken met veel bijstandsontvangers vaker gezien als normaal: *“Ik denk niet dat zij alleen maar leven van uitkering... Ik heb dus het afgelopen halfjaar zeven meisjes, eh mama's, waar een wietplantage bij is opgerold”* (C5). Ook crimineel gedrag en blowen wordt in deze wijken eerder als normaal gezien *“iedereen rookt af en toe wel eens een blowtje”* (H3). Om in deze context op zoek te gaan naar werk en te werken, is lastig, *“want je hebt familie, vrienden die niet werken, ... en gewoon handelen in dingen drugs gebruiken en jij bent dan als enige die dat niet wil. Dan moet je wel heel erg sterk in je schoenen staan”* (C4).

8.4 Cultureel-cognitieve instituties: gemeenschappelijke overtuigingen

“Mensen willen gewoon niet werken” (H5) is een veelgehoorde gemeenschappelijke overtuiging als het gaat over bijstandsontvangers. Bijstandsontvangers hebben deze overtuiging zelf ook, als het gaat om anderen dan zichzelf. Tegelijkertijd hebben ze last van deze overtuiging bij anderen: *“Men kijkt altijd neerbuiwend naar je, omdat ze je al heel gauw gaan zien als profiteur”* (H2). Ook zijn ze ervan overtuigd dat ze door consulenten gezien worden als nummer en niet als mens: *“Je wordt gewoon tegen de muur geplakt en ze zeggen weet je wat jij functioneert niet en doe het volgende nummer maar”* (H7). Tegelijkertijd blijkt bij consulenten de gemeenschappelijke overtuiging te heersen dat bijstandsontvangers regelmatig in de slachtofferrol lijken te zitten: *“Die, dat is een soort van hulpeloosheid of zo zeggen dan hè, als jij wil dat ik ga werken, dan moet jij het ook regelen”* (C5).

Overtuigingen van werkgevers over bijstandsontvangers verkleinen de kans op werk: *“Bij de bijstand wordt iedereen eigenlijk als rotte appel gezien”* (H8). Hierdoor geven werkgevers bijstandsontvangers niet snel een tweede kans: *“Als je daar dus als kandidaat bij een van die partijen al eens hebt gewerkt, en dat is niet helemaal goed gegaan, dan kun je het vergeten, zal ik maar zeggen, in de hele sector in deze regio tenminste”* (C5). Ook mensen met een strafblad of drugsverleden krijgen weinig nieuwe kansen: *“wat drugs, ja of crimineel verleden of strafblad verleden, ja speelt steeds vaker mee. Ik bedoel heel veel mensen verdienen ook een tweede kans of zelfs een derde”* (H3).

8.5 Conclusie

Instituties op alle drie niveaus werken belemmerend als het gaat om de duurzame (re-) integratie van bijstandsontvangers. Wet- en regelgeving, de regulatieve instituties, zijn met name van invloed op de financiële situatie van bijstandsontvangers. Is er sprake van complexe problematiek, dan is de belemmering alleen maar groter. Normatieve instituties, de wijkcultuur en gemeenschappelijke overtuigingen, blijken van invloed op de houding ten opzichte onderwijs en daarmee op het opleidingsniveau, maar ook op de bereidheid tot werken en de geboden kansen op werk.

9 Aangedragen aanbevelingen

Aan zowel bijstandsontvangers als consultants is gevraagd welke oplossingen zij zien voor de financiële problematiek, gezondheidsproblematiek, opleidingsniveau, migratie-achtergrond en gezinssituatie. Alle respondenten menen dat oplossing ligt in maatwerk, in optimaal inspelen op de persoonlijke situatie: *“Ik denk dat ze per gezin moeten kijken hoe de gezinssituatie is. Je moet kijken hoe dat gezin is en daarop inspelen.”* (H5). Dat maatwerk hoefde niet per se van consultants te komen. Dit blijkt ook uit onderstaand geanonimiseerd citaat uit een brief van een jongere (inmiddels aan het werk) met een enorme bagage aan zijn trainer op de sportschool.

De impact van maatwerk

“Ik kwam bij de sportschool binnen als een gebroken jongentje. Als ik nu terugkijk is dat de moeilijkste periode in mijn leven geweest. Bij de sportschool vond ik destijds een tweede thuis. Een plek waar ik me veilig en op mijn gemak voelde. Een plek waar ik mezelf kon zijn en geaccepteerd werd...Onder jouw begeleiding heb ik grenzen verlegd. Fysiek, maar nog veel belangrijker, ook mentaal. De korte tijd waarin ik wedstrijdtrainingen heb meegedraaid zal de rest van mijn leven bij me blijven. Die tijd heeft me namelijk gevormd tot wie ik nu ben. In die periode heb ik mijn eerste stappen gemaakt van jongentje naar een volwassen kerel... Het luisterend oor dat jij me gaf en het advies dat je me meegaf. Daarvoor ben ik je ontzettend dankbaar.”

Door bijstandsgerechtigden werd de wens geuit om minder druk te leggen op het vinden van werk, en meer (geestelijke) ondersteuning te bieden. Er heerst nu het gevoel van *“Je moet het toch zelf doen”* (H3) bij de bijstandsontvangers, wat ze niet als bevorderlijk zien voor herstel van hun mentale gezondheid.

Op het niveau van gemeenschappelijke overtuigingen willen de geïnterviewde bijstandsontvangers graag gezien worden als mens: *“ik denk wel dat een persoonlijkere aanpak, zou wel heel erg helpen”* (H8), waarbij de consultants zichzelf meer in een professionele rol zien: *“Om ja, dat stuk liefde te bieden, dat gaat niet in onze rol en ik denk niet dat dat verstandig is”* (C3). Het opbouwen van wederzijds vertrouwen zien alle respondenten als belangrijk. Volgens de consultants lukt dat alleen als je elkaar regelmatig ziet gedurende een langere periode *“Het is belangrijk dat je vertrouwen houdt van de klant en ook dat ze weten, je kunt altijd op mij bouwen”* (C4). De bijstandsontvangers vinden het belangrijk dat gekeken wordt naar hun mogelijkheden en niet naar hun onmogelijkheden: *“Ik denk dat de gemeente zich ook moet focussen op de capaciteiten van de persoon zelf”* (H7).

10 Conclusie

De vraag die centraal stond in dit onderzoek was: "Hoe ervaren bijstandsontvangers de vijf aspecten: financiële problematiek; gezondheidsproblematiek; opleidingsniveau; migratieachtergrond en gezinssituatie? Hoe zijn institutionele factoren hierop van invloed, en hoe beïnvloeden alle factoren tezamen de succesvolle (re-)integratie van bijstandsontvangers?" Uit het onderzoek komt naar voren dat financiële problemen ontstaan wanneer er geen financiële buffer aanwezig is en men onvoldoende vaardig is om gevraagde documentatie volledig en op tijd aan te leveren. Mentale overbelasting, een laag opleidingsniveau en gebrek aan (levens)ervaring zijn negatief van invloed op deze vaardigheid. Zijn er eenmaal financiële problemen, dan worden deze ervaren als mentaal belastend.

Mentale gezondheidsproblemen werden vaker genoemd dan fysieke gezondheidsproblemen, wanneer het ging om gezondheid. De bijstandsontvangers geven wel aan dat de mentale gezondheidsproblemen zich ook fysiek kunnen uiten. Veelal zijn negatieve ervaringen in het verleden de oorzaak van mentale gezondheidsproblemen. Het lagere opleidingsniveau wordt gezien als een belangrijke oorzaak van fysieke gezondheidsproblemen.

Gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal en het gebrek aan Nederlands diploma blijken voor bijstandsontvangers met een niet-westerse migratieachtergrond de kans op (re-)integratie te verkleinen. Daarnaast spelen culturele verschillen en, vooral bij statushouders, mentale problemen een rol in de kansen tot (re-)integratie. Tot slot belemmeren vooroordelen bij werkgevers de (re-)integratie van niet-westerse migranten.

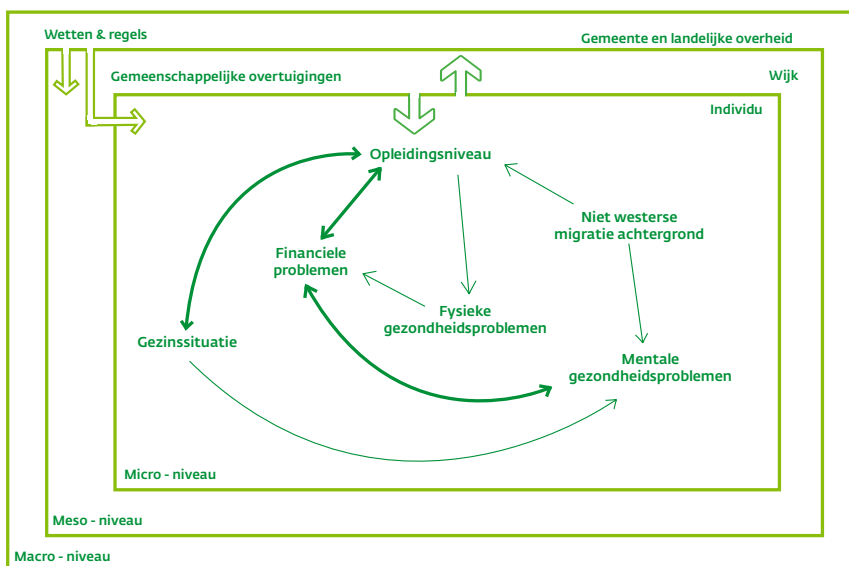
Alleenstaande ouders met jonge kinderen hebben moeite met (re-)integreren door problemen rondom de kinderopvang en de belasting die de combinatie werk- en zorgtaken oplevert. Een lage opleiding maakt het voor alleenstaande ouders nog lastiger om te (re-)integreren, omdat werken financieel soms zelfs minder oplevert dan niet-werken.

Alleenstaand ouderschap is ook van invloed op de kansen die kinderen krijgen om actief te worden op de arbeidsmarkt. Er is sprake van minder ondersteuning, minder rolmodellen, minder financiële middelen en door regelgeving minder mogelijkheden om langer thuis te blijven wonen voor kinderen van alleenstaande ouders die bijstand ontvangen. Daardoor maakt de jongere een minder goede start op de arbeidsmarkt, en worden de kansen om in de bijstand te komen groter.

Een lage opleiding beperkt de mogelijkheden om actief te worden op de arbeidsmarkt. Er is relatief weinig vraag naar lager opgeleiden. Lager opgeleiden hebben niet alleen moeite om de banen die er zijn, te vinden, maar tevens blijken die banen ook niet altijd aan bij hun mogelijkheden aan te sluiten. Een lage opleiding vergroot bovendien de kans op financiële en gezondheidsproblematiek.

Instituties op alle drie niveaus werken belemmerend als het gaat om de duurzame (re-)integratie van bijstandsontvangers. Wet- en regelgeving, de regulatieve instituties, zijn met name van invloed op de financiële situatie van bijstandsontvangers. Normatieve instituties, de wijkcultuur en gemeenschappelijke overtuigingen, hebben invloed op de houding ten opzichte van onderwijs, en daarmee op het opleidingsniveau.

In onderstaand figuur is de samenhang tussen de 5 aspecten en institutionele factoren visueel weergegeven.

Afbeelding 2: Samenhang tussen de 5 aspecten en institutionele factoren die van invloed zijn op (re-)integratie

10.1 Aanbevelingen

Op basis van het kwalitatieve onderzoek zijn een aantal aanbevelingen geformuleerd ten aanzien van de 5 aspecten die in dit onderzoek centraal stonden.

Om financiële problematiek voor te zijn, is de eerste aanbeveling is om tijdig te starten met begeleiding. Deze begeleiding is bij voorkeur op maat, passend bij de situatie (Van Duin, 2018). De begeleiding dient in eerste instantie gericht te zijn op het opbouwen van vertrouwen in de consulent c.q. gemeente en het voorkomen van financiële problemen. Begeleiding vanuit een wijklocatie kan het ontstaan van wederzijds begrip en vertrouwen versnellen. De consulent heeft door te opereren vanuit een wijklocatie beter zicht op de heersende overtuigingen en wijkcultuur. Ondersteuning kan bijvoorbeeld in de vorm van advies, coaching en training over het krijgen en houden van balans tussen de inkomsten en uitgaven en ondersteuning bij het invullen en tijdig aanleveren van formulieren.

Om mentale gezondheidsproblematiek te verkleinen, kan de gemeente meer bemiddelen bij wachtlijsten voor mentale ondersteuning. Hierbij dient in het bijzonder aandacht te zijn voor jongeren. Daarnaast heeft een positieve grondhouding een positieve invloed op psychisch welbevinden, ook als er (nog) psychische klachten zijn (Jans-Beken et al., 2017). Door consulenten te trainen in het werken vanuit het concept 'positieve gezondheid' (Van Steekelenburg et al., 2016), kan deze positieve grondhouding bij bijstandsontvangers gestimuleerd worden. Door te investeren in opleidingen waarmee de bijstandsontvanger kennis en vaardigheden kan opdoen die zowel aansluiten bij de vraag op de arbeidsmarkt als de fysieke en mentale mogelijkheden van de bijstandsontvanger, zal de kans op (re-)integratie toenemen (Koen, 2013). Tevens stijgt hierdoor het opleidingsniveau. Hierbij is het de taak van de gemeente om

geschikte kandidaten aan te dragen en bij te dragen aan de financiële basis (Fermin, 2019). Maatwerk is dus ook bij dit aspect van belang. Overleg met werkgevers en onderwijsinstellingen over de opleidingen en trainingen die het beste passen bij de vraag op de arbeidsmarkt, wordt tevens aanbevolen.

Een migratie-achtergrond blijkt vooral een belemmering door onvoldoende taalvaardigheid en het gebrek aan een Nederlands diploma. Door een erkende opleiding aan te bieden, zal zowel een Nederlands diploma behaald worden als de Nederlandse taalvaardigheid toenemen. Hiermee worden voor bijstandsontvangers, en dan met name voor de bijstandontvangers met een niet-westerse achtergrond de kansen op een baan groter (Odé & Dagevos, 2017). Wederom zal hier moeten worden gekeken naar opleidingen en trainingen die het beste aansluiten bij de arbeidsmarkt.

Specifiek voor alleenstaande ouders geldt dat er kans is op overbelasting door de combinatie van zorgtaken en opleiding en/of werk. Ook het feit dat ze vaak een lagere opleiding hebben en er daardoor niet financieel op vooruitgaan als ze gaan werken, is een belemmering voor duurzame (re-)integratie. Een persoonsgerichte aanpak helpt ook hier om het juiste traject te vinden. Dit kan variëren van ondersteuning bij het aanvragen van kinderopvangtoeslag, hulp bij het zoeken naar kinderopvangplekken en het aanbieden van een opleiding tot het geven van een financiële beloning voor het vinden van een baan. Wanneer consultants zich daarnaast bewust zijn van aanwezige aannames over mogelijkheden en wensen van alleenstaande ouders wat werk betreft, kunnen zij een nog beter persoonsgerichte aanpak aanbieden (Stavenuiter et al., 2020).

Niet alleen bijstandsontvangers, maar ook werkgevers dienen gestimuleerd te worden. Hun rol bij de (re-)integratie van een voormalig bijstandontvanger kan groter (Van Berkel & Van der Aa, 2018). Door financiële prikkels en een beroep op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid zullen werkgevers eerder bereid zijn een bijstandontvanger aan te nemen. Het ondersteunen van de werkgever, door bijvoorbeeld vanuit de gemeente begeleiding van de (her)intreder op de werkplek te bieden, vergroot de kans op succesvolle (re-)integratie. Een aanpassing van een functie aan de fysieke en mentale mogelijkheden van de voormalig bijstandontvanger zou ook een overweging kunnen zijn. Positieve ervaringen met deze groep (her)intreders zal werkgevers stimuleren vaker bijstandsontvangers aan te nemen.

Om de wijkcultuur en maatschappelijke overtuigingen te veranderen, is het aan te raden de bovengenoemde acties op wijkniveau in te steken. Op die manier komt de bijstandsontvanger in een omgeving waarin economische participatie de norm is, waardoor (re-)integratie vereenvoudigd wordt (Stavenuiter et al., 2020). Ook wordt door een wijkgerichte aanpak de sociale cohesie in een wijk versterkt, wat eenzaamheidsgevoelens en mentale problemen bij bijstandsontvangers vermindert (Koster & Gesthuizen, 2016).

Literatuurlijst

Dorenbos, R., Noels, N. (2016). *Creatief uit de bijstand: voorbeelden uit de praktijk. Eindrapportage*. Den Haag: platform 31. <https://www.platform31.nl/publicaties/creatief-uit-de-bijstand>

Fermin, B. (2019). Succesvol diplomagericht onderwijs voor jongeren in een kwetsbare positie. *Sociaal Bestek*, 81(5-6), 43-45.

Jans-Beken, L. G. P. J., Lataster, J., Janssens, M., Peeters, S., & Jacobs, N. (2017). Optimisme versterkt mentale gezondheid. *De Psycholoog*, (3), 10-18.

Jansen, M., & Meesters, R. (2018). *Rapportage nulmeting en monitoring: Sociale Agenda Provincie Limburg 2018*. Provincie Limburg. <https://www.academischewerkplaatslimburg.nl/wp-content/uploads/SAL-rapport-2018.pdf>

Koen, J. (2013). *Prepare and pursue: Routes to suitable (re-) employment*. Kurt Lewin Instituut.

Koster, T., Gesthuizen, M. (2016). Werkloosheid doorstaan?. *Mens en maatschappij*, 91(3), 183-210.

Künn, A., Poulissen, D. (2019). *Omvang risicogroepen in de Limburgse gemeente Heerlen*. ROA. ROA Fact Sheets, No. 003-6411 <https://doi.org/10.26481/umarof.2019003-6411>

Künn, A., Poulissen, D., De Grip, A. (2020). *Profielschets uitkeringsafhankelijke inwoners in Limburg*. ROA. ROA Fact Sheets, Nr. 005 <https://doi.org/10.26481/umarof.2020005>

Künn-Nelen, A., Poulissen, D., De Grip, A. (2020). *Profielschets bijstandsontvangers Heerlen – de complexiteit van de problematiek en reïntegratiekansen*, ROA-R- 2020/3

4-Limburg.nl (2020), geraadpleegd op 24 september 2020: <https://www.4-limburg.nl/welcome-4-limburg-o>

Odé, A., & Dagevos, J. (2017). Statushouders aan het werk: De moeizame positieverwerving op de arbeidsmarkt en de betekenis van beleidsfactoren. *Mens en Maatschappij: tijdschrift voor sociale wetenschappen*, 92(4), 447-468.

Oomens, S. (2017). *Organiseren van de inclusieve arbeidsmarkt: arbeidskundige handvatten voor werkgevers. Intreerede bijzonder lector arbeidsdeskundigheid*. Arnhem: HAN

Robroek, S., & Reeuwijk, K. (2015). *Resultaten van een onderzoek naar werkvermogen in de Limburgse zorg*. https://www.zorgaanzet.org/uploads/Downloads/Rapport_duurzame_inzetbaarheid_in_de_Limburgse_zorg.pdf

Rijkse, R., Schrijver, I. Bakx, M., Weil, C. (2019). *Impact van digitalisering op loopbanen en de arbeidsmarkt in de provincie Limburg: Arbeidsmarktonderzoek uitgevoerd in 2019 door Matchcare, in samenwerking met Zuyd Hogeschool, VISTA College, Ca-ICT en KPN ICT Consulting. Nieuwegein: Matchcare.* <https://leo-connect.nl/leo-content/uploads/2019/09/Eindrapportage-Arbeidsmarktonderzoek-Limburg-20190901.pdf>

Scott, W. R. (2008). Approaching adulthood: the maturing of institutional theory. *Theory and society*, 37(5), 427-442.

Scott, W. R. (2013). *Institutions and organizations: Ideas, interests, and identities*. California: Sage Publications.

Stavenuiter, M., Kahmann, M., Kok, E., van Mourik, K., Out, M., & de Gruijter, M. (2020). Re-integratie van vrouwen met een afstand tot de arbeidsmarkt. https://www.verwey-jonker.nl/doc/2020/319180_Re-integratie-van-vrouwen-met-een-afstand-tot-de-arbeidsmarkt_WEB.pdf

Stronks, K., Crielaard, L., Galenkamp, H., & Nicolaou, M. (2019). 10. Ongelijke kansen op gezondheid: hoe krijgen we meer grip op dit complexe verschijnsel? in: van de Werfhorst, H., & van Hest, E. (2019). *Gelijke kansen in de stad* (p. 142-160). Amsterdam University Press.

Van Berkel, R., & van der Aa, P. H. J. (2017). *Verbreed de rol van werkgevers in activering en re-integratie van werklozen*. <https://www.socialevraagstukken.nl/verbreed-de-rol-van-werkgevers-in-activering-en-re-integratie-van-werklozen/>

Van Duin, D. (2018). Van 'one-size-fits-all' naar vertrouwen en maatwerk. *Sociaal bestek* (80), 14-16 <https://doi.org/10.1007/s41196-018-0120-9>

Van Steekelenburg, E., Kersten, I., & Huber, M. (2016). *Positieve gezondheid in Nederland: wie, wat, waarom en hoe*, 2016-1., [https://www.zorgimpuls.nl/upload/files/Nieuws/rapport-posgez-innl2016-_zonmw_iph_def\(1\).pdf](https://www.zorgimpuls.nl/upload/files/Nieuws/rapport-posgez-innl2016-_zonmw_iph_def(1).pdf)